

מפני כבודן של ישראל.

על תוכחה נקיה

דברים א

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולכן נחצרת ודי זקב:

(ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חמש באחד לחמש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ידוד אתו אליהם

רש"י שם

(א) אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל:

במדבר - לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו':

בערבה - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב:

מול סוף - על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין:

בין פארן ובין תפל ולבן - אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מציינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן ואמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים:

ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל.

רש"י על דברים פרק א פסוק ג

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חמש באחד לחמש - מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה

ילקוט שמעוני יהושע.

אם רע בעיניכם לעבוד את ה', יהושע לא הוכיח לישראל אלא סמוך למיתתו, ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתתו, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו, ושלא יהא בלבו עליו, ושאל יהיו המוכיחין מתוכחין, שהתוכחה מביאה לידי שלום. וכן אתה מוצא באברהם והוכיח אברהם את אבימלך. וכה"א ביצחק מדוע באתם אלי. וכן אתה מוצא ביעקב ויקרא יעקב אל בניו ראובן ואמר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותדבק בעשו אחי. וכן אתה מוצא במשה ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חמש באחד לחמש. וכן אתה מוצא בשמואל שנאמר הנני עני בי נגד ה' ונגד משיחו. וכן אתה מוצא בדוד שלא הוכיח את שלמה אלא סמוך למיתתו שנאמר ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר וגו'

שפת אמת ספר דברים - פרשת דברים - שנת [תרל"ה]

יהי בארבעים שנה כו' דיבר משה כו' ככל אשר צוה ה' אותו אליהם. דאיתא בגמ' אין אדם עומד ע"ד רבו עד ארבעים שנה, וכל ימי דור המדבר היו כל הדיבורים ממרע"ה להמשיך לבן של ישראל אליו. עד ארבעים שנה שאז נתקרבו אליו כראוי שיוכל לדבר עמהם ממש ככל אשר צוה כו'. ולכן חזר עמהם עתה כל התורה וזה שנקרא משנה תורה.

(9) ספר ליקוטי מוהר"ן - מהדורא בתרא סימן ח

[א] אף - על - פי שתוכחה הוא דבר גדול, ומטל על כל אחד מישראל להוכיח את חברו, כשדוּאָה בו שאינו מתנהג כשורה, כמו שכתוב (ויקרא י"ט): "הוכח תוכיח את עמיתך", אף - על - פי - כן לאו כל אדם ראוי להוכיח. כמו שאמר רבי עקיבא (א) (ערכין טז): 'תמה אני, אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח'. ואם רבי עקיבא אמר זאת בדורו, כל - שפן בדור הזה של עכשו:

פי קשה מוכיח אינו ראוי להוכיח, אצי לא די שאינו מועיל בתוכחתו, אף גם הוא מבאיש ריח של הנשמות השומעים תוכחתו. כי על - די תוכחתו הוא מעורר הריח רע של המעשים רעים ומדות רעות של האנשים שהוא מוכיחם. כמו

כְּשֶׁמִנְחָה אֵינָה דְבָר שֵׁיִשׁ לֹא רִיחַ שְׁאֵינֵנוּ טוֹב, כֹּל זְמַן שְׁאֵינֵנוּ מְזִיזִין אוֹתוֹ הַדְּבָר, אֵינֵנוּ מְרַגִּישִׁים הָרִיחַ רַע, אֲבָל כְּשֶׁמִּתְחִילִין לְהִזְיֵן אוֹתוֹ הַדְּבָר, אֵזִי מְעוֹרְרִין הָרִיחַ רַע; כְּמוֹ - כֵּן עַל - יְדֵי תוֹכְחָה שֶׁל מִי שְׁאֵינֵנוּ רְאוּי לְהוֹכִיחַ, עַל - יְדֵי - זֶה מְזִיזִין וּמְעוֹרְרִין הָרִיחַ רַע שֶׁל הַמַּעֲשִׂים רָעִים וּמַדּוֹת רָעוֹת שֶׁל הָאֲנָשִׁים שְׂמוּכִיחֵם, וְעַל - כֵּן הוּא מְבַאֵשׁ רִיחֵם, וְעַל - יְדֵי - זֶה הוּא מְחַלֵּשׁ אֶת הַנְּשָׁמוֹת שְׂלֵקֵם, וְעַל - יְדֵי - זֶה נִפְסָק הַשְּׁפַע מִכָּל הָעוֹלָמוֹת, הַתְּלוּיִים בָּאֵלוֹ הַנְּשָׁמוֹת. כִּי עֵקֶר יְנִיקַת הַנְּשָׁמָה הוּא מִהָרִיחַ. כְּמוֹ שְׁאֵמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זְכוּרֵנוּ לְכַרְכָּה (בְּרִכּוֹת מ"ג): 'מִנְיֵן שְׂמֻכְרִכִּין עַל הָרִיחַ, שְׁנֶאֱמַר: "כָּל הַנְּשָׁמָה תִּהְלַל יְהוָה". אֵינָהוּ דְבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נִתְּנָה מִמֶּנּוּ וְלֹא הַגּוֹף, הֵנּוּ אוֹמְרִים: זֶה הָרִיחַ'. וְעַל - כֵּן עַל - יְדֵי זֶה הַמוֹכִיחַ, שֶׁהוּא מְבַאֵשׁ רִיחֵם, עַל - יְדֵי - זֶה נִחְלָשׁתׁ הַנְּשָׁמָה, שֶׁיְנִיקְתָּהּ מִהָרִיחַ כִּפְּנֵי ל, וּמִמִּילָא נִפְסָק הַשְּׁפַע מִכָּל הָעוֹלָמוֹת הַתְּלוּיִים בָּהֶם:

אֲבָל כְּשֶׁהַמוֹכִיחַ רְאוּי לְהוֹכִיחַ, אֵזִי אֲדַרְבָּא, הוּא מוֹסִיף וְנוֹתֵן רִיחַ טוֹב בְּהַנְּשָׁמוֹת עַל - יְדֵי תוֹכְחָתוֹ. כִּי הַתוֹכְחָה צָרִיכָה לְהִיטֵב בְּחִינַת הַתוֹכְחָה שֶׁל מִשְׁפָּה, שֶׁהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל מַעֲשֵׂה הָעֲגָל, שֶׁעַל - יְדֵי תוֹכְחָתוֹ נִתְּן בָּהֶם רִיחַ טוֹב, בְּחִינַת (שִׁיר - הַשִּׁירִים - א): "נִרְדֵי נִתְּן רִיחוֹ", הַנְּאָמַר עַל מַעֲשֵׂה הָעֲגָל. עֲזֹב לֹא נֶאֱמַר, אֲלָא נִתְּן, כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ רַש"י שֶׁמִּי שְׂמוֹכְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זְכוּרֵנוּ לְכַרְכָּה, בְּגִמְרָא (שְׁבֵת פח:). כִּי עַל - יְדֵי תוֹכְחָה שֶׁל מִשְׁפָּה עַל מַעֲשֵׂה הָעֲגָל הוֹסִיף וְנִתְּן בָּהֶם רִיחַ טוֹב, שֶׁהוּא בְּחִינַת מְזוּנָא דְנִשְׁמָתָא. כִּי עֵקֶר יְנִיקַת הַנְּשָׁמָה הִיא מִהָרִיחַ כִּפְּנֵי ל, כִּי עַל - יְדֵי קוֹל הַמוֹכִיחַ שֶׁהוּא רְאוּי, עַל - יְדֵי - זֶה הוּא נוֹתֵן רִיחַ טוֹב בְּהַנְּשָׁמוֹת, שֶׁהוּא בְּחִינַת מְזוּנָא דְנִשְׁמָתָא כִּפְּנֵי ל:

ליקוטי עצות:

בעל שם טוב ויקרא פרשת קדושים

אמר הוֹתִיק אִישׁ אֶלֻקֵי הַרִיב"ש, לְצַדִּיק אֶחָד בְּדוֹרוֹ, שֶׁהִיא מוֹכִיחַ לְרַבִּים, וְאָמַר לוֹטוֹ (אֵיךְ אֵתָה יוֹדַע לְהוֹכִיחַ, כִּשְׁכַּל יָמִיךְ אֵינְךָ יוֹדַע מִהַחֲטָא וְגַם אֵיךְ אֵתָה מְעוֹרֵב עִם הַבְּרִיּוֹת שֶׁתִּדַּע מִהַחֲטָאִים שֶׁלָּהֶם:

בעל שם טוב ויקרא פרשת קדושים

פִּירוּשׁ, כִּשְׁתוֹכִיחַ אֶת הָאָדָם אֶל תוֹכִיחַ אוֹתוֹ לְנוֹכַח פֶּן יִתְבַּיֵּשׁ, אֲלֵא תוֹכִיחַ אָדָם אַחֵר שֶׁהוּא נָקִי מִעֲבִירָה הַהוּא, וְאֵזִי יִרְגִישׁ אוֹתוֹ הָאָדָם שֶׁאֵתָה רוֹצֵה לְהוֹכִיחַ שֶׁהוּא בְּעַל הָעֲבִירָה בְּעַצְמוֹ, נִמְצָא שְׁאֵינֵנוּ מִתְבַּיֵּשׁ בְּתוֹכְחָתְךָ, וּפִירוּשׁ הַפְּסוּק הוּא כֵּן, הוֹכַח, רָצָה לֹמַר כִּשְׁאֵתָה רוֹצֵה לְהוֹכִיחַ אָדָם מִן הָעֲבִירָה תַּעֲשֶׂה כֵךְ, תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּמוֹתְךָ, וְהָאָדָם הַהוּא הַצָּרִיךְ לְתוֹכְחָה יִרְגִישׁ בְּמַעֲשָׁיו, וְזוֹה לֹא תִשָּׂא עֲלָיו חֲטָא רָצָה לֹמַר שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ בְּעַל הָעֲבִירָה בְּתוֹכְחָה זוֹ:

בעל שם טוב ויקרא פרשת קדושים

שִׁמְעֵתִי אוֹמְרִים בְּשֵׁם הַיִּשִׁישׁ אִישׁ אֶלֻקֵי הַרִיב"ש עַל הָאָדָם דְּאִמְרִינֵן (יוֹמָא כ"ג א) כֹּל תְּלַמִּיד חֲכָם שְׁאֵינֵנוּ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנַחֵשׁ אֵינֵנוּ תְּלַמִּיד חֲכָם, וְלִכְאוּרָה קִשָּׁה הָאָ כְּתִיב לֹא תִקוֹם וְלֹא תִטּוֹר, וּפִירוּשׁ הוּא ז"ל דְּאִיתָא (תַּעֲנִית ח' א) אוֹמְרִים לְנַחֵשׁ אֵרִי טוֹרָף וְאוֹכַל זָאֵב דּוֹרֵס וְאוֹכַל אֵתָה מַה הִנָּחָה יֵשׁ לְךָ הָאָ כֹּל מַה שֶׁאֵתָה אוֹכַל אֵתָה טוֹעֵם טַעַם עֵפֶר, וְתִירוּצוֹ אִם יִשׁוּךְ הִנָּחֵשׁ בְּלֹא לַחֵשׁ אֲלֵא אִם כֵּן לֹחֲשִׁין לֵה מְלַעִילָא שִׁמִּית לְאָדָם זֶה וְאֵינֵנוּ עוֹשֶׂה כֹּלֵל לְהִנָּחָה אֲלֵא שְׁלִיחוֹתָא דְרַחֲמָנָא, וְהִנָּה לְפַעֲמִים שֶׁאֵחָד עוֹשֶׂה רַע לְתַלְמִיד חֲכָם, אוֹ מְדַבֵּר לְתַלְמִיד חֲכָם נִגְד כְּבוֹדוֹ וְהִיטֵב חָרָה לוֹ עַל שִׁפְגָם כְּבוֹדוֹ, רַק שְׁאֵינֵנוּ יוֹכֵל לַעֲשׂוֹת לוֹ בְּעַד זֶה שׁוֹם דְּבַר, רַק כִּשְׁאָדָם זֶה עוֹבֵר אִיזָה עֲבִירָה אוֹ עוֹשֶׂה דְבַר שְׁאֵינֵנוּ הַגּוֹן, אֵזִי מְצָא בְּעַל חוֹב מְקוֹם לְגַבּוֹת חוֹבוֹ, וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר הַשְּׁנֵאָה שִׁישׁ לוֹ מְכַבֵּר עֲלָיו, וּמַעֲנִישׁ לוֹ עַל עֲבִירָה זוֹ, וּבִאֲמַת שְׁאֵינֵנוּ כוֹנְנָתוֹ לַעֲנוּשׁ אוֹתוֹ לְשֵׁם שְׁמִים עַל מַה שֶׁעֲשֶׂה נִגְדוֹ יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ, רַק כוֹנְנָתוֹ לְנִקְוָם וּלְנִטְרוֹר בְּשִׁבִיל כְּבוֹד עַצְמוֹ, בּוֹדָאֵי זֶהוּ לֹא תְלַמִּיד חֲכָם, רַק הַעִיקֵר כִּשְׁהוּא נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנַחֵשׁ דּוֹקָא, שְׁאֵינֵנוּ לֹא שׁוֹם הִנָּחָה בְּמִיתַת הָאָדָם, וְאֵינֵנוּ עוֹשֶׂה בְּדַבֵּר הַזֶּה רַק לְשִׁמִּים שְׁמַלְחָשִׁין לוֹ מְלַעִילָא, כֵּן יִהְיֶה כוֹנְנָת הַתְּלַמִּיד חֲכָם, לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּשִׁבִיל שֶׁעֲשֶׂה נִגְד ה' יִתְבַּרְךְ, וְלֹא בְּשִׁבִיל עַצְמוֹ כֹּלֵל, וְזֶה תְּלַמִּיד חֲכָם בִּאֲמַת